

СПЕЦИФІКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Миколенко О. М.

Стаття присвячена дослідженню поняття та ознак адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

У результаті проведеного дослідження автором встановлено, що в сучасному світі інформаційних технологій захист інтелектуальних прав є одним із пріоритетних напрямів розвитку в багатьох країнах, у тому числі в Україні. Констатується, що формування сучасного цивілізованого ринку інтелектуальної власності, забезпечення ефективного та надійного захисту прав і законних інтересів усіх його учасників - одна з ключових умов інноваційного розвитку та комплексної модернізації економічної, соціально-культурної та правової сфер життєдіяльності суспільства.

Підкреслено, що чинне вітчизняне законодавство поряд із цивільно-правовим та кримінально-правовим захистом прав на результати інтелектуальної діяльності передбачає адміністративний механізм їх захисту, частиною якого є адміністративна відповідальність. Робиться висновок, що зовнішній прояв адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності висвітлюється в адміністративних правовідносинах, що виникають між органом (посадовою особою), що уповноважений притягувати до адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, та особою, на яку покладається обов'язок зазнати ті чи інші стягнення чи обмеження, визначені нормами адміністративного права за порушення правил, що захищаються цими нормами.

У статті досліджено адміністративну відповідальність як спосіб захисту прав на об'єкт права інтелектуальної власності; проведено аналіз понять «адміністративна відповідальність» та «захист прав»; виділені специфічні риси адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності; висвітлена також низка проблемних питань адміністративно-правового захисту прав на об'єкт права інтелектуальної власності. У підсумку дослідження в статті формулю-

ється авторське визначення поняття адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративні правопорушення, захист прав, інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, авторське право і суміжні права, контрафактна продукція.

Mikolenko A. M. Specificity of administrative responsibility for violation of the rights to the object of intellectual property rights

The article is devoted to the study of the concept and features of administrative liability for infringement of intellectual property rights.

As a result of the study, the author concludes that in the modern world of information technology, the protection of intellectual property rights is one of the priority areas of development in many countries, including Ukraine. It is stated that the formation of a modern, civilized intellectual property market, ensuring effective and reliable protection of the rights and legitimate interests of all its participants is one of the key conditions for innovative development and comprehensive modernization of economic, socio-cultural and legal spheres of society.

It is emphasized that the current domestic legislation, along with civil and criminal law protection of intellectual property rights, provides an administrative mechanism to ensure the protection of intellectual property rights, part of which is administrative liability. It is concluded that the external manifestation of administrative liability for infringement of intellectual property rights is reflected in the administrative legal relations arising between the body (official) authorized to prosecute for infringement of intellectual property rights, and the person on whom it is entrusted. the obligation to suffer certain penalties or restrictions determined by the norms of administrative law for violation of the rules protected by these norms.

The article examines the administrative liability for infringement of the rights to the object of intellectual property rights, as a way to protect the rights to the object of intellectual property rights; the analysis of the concepts "administrative responsibility" and "protection of rights" was carried out; specific features of administrative liability for infringement of rights to the object

of intellectual property rights; a number of problematic issues of administrative and legal protection of intellectual property rights are also covered. As a result of the research, the article formulates the author's definition of the concept of administrative liability for infringement of intellectual property rights.

Key words: *administrative responsibility, administrative offenses, protection of rights, intellectual property, intellectual property law, copyright and related rights, counterfeit products.*

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасному світі інформаційних технологій захист прав на об'єкти інтелектуальної власності стає дедалі більш актуальною проблемою. Правопорушення в цій сфері суспільних відносин не тільки порушують права та законні інтереси авторів творів науки, культури, мистецтва та інших правовласників, а й негативно позначаються на загальному рівні моральної культури та правосвідомості громадян, виступають одним із дестабілізуючих факторів, що впливають на зниження економічної безпеки держави.

Останнє проявляється в інвестиційній неприязливості ринків, переповнених товарами, введення яких в обіг супроводжується незаконним використанням результатів інтелектуальної діяльності та прирівняних до них об'єктів (далі - контрафактна продукція). Крім того, до державного бюджету не надходять податкові та інші платежі з доходів, отриманих у результаті порушення прав на результати інтелектуальної діяльності.

Таким чином, захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності нині є одним із пріоритетних напрямів розвитку в багатьох країнах, в тому числі в Україні.

У науковому і практичному обороті поняття «інтелектуальна власність» отримало юридичне закріплення після підписання низкою держав Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Це сталося 17 липня 1967 р. в Стокгольмі, столиці Швеції. Україна, відповідно до Статусу Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, є учасником цієї Конвенції з 26.04.1970 р. [1].

У зв'язку з тим, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII «закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на території України, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України», зміст вищезгаданої Конвенції не

тільки зберіг свою юридичну силу, а й отримав подальший розвиток [2].

Свою чергою на міжнародному рівні 26 червня 2000 р. Україною була прийнята та підтримана Всесвітня декларація з інтелектуальної власності. У п. 2 цього документа констатується, що поняття «інтелектуальна власність» означає будь-яку власність, визнану за спільною згодою інтелектуальною за характером і такою, що заслуговує на охорону, включаючи, але не обмежуючись науковими та технічними винаходами, літературними чи художніми творами, товарними знаками, покажчиками ділових підприємств, промисловими зразками та географічними вказівками [3].

Подальше поглиблення і конкретизація положень про захист інтелектуальної власності знайшли своє втілення в національному законодавстві. Перш за все, в ст. 54 Конституції України прямо підкреслюється, що громадянам гарантується захист інтелектуальної власності [4].

Метою статті є визначення особливостей адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить досвід, захист авторських і суміжних прав будується переважно за умовами, властивими нормам приватного права, з використанням цивільно-правових методів захисту. За загальними правилами заходи цивільно-правової відповідальності застосовуються тільки з ініціативи позивача. Своєю чергою всі необхідні процедури закріплені в цивільному процесуальному законодавстві.

Тим часом фактична кількість правопорушень у сфері інтелектуальної власності залишається на вкрай високому рівні. Як і раніше, нині у всіх регіонах нашої країни широке поширення мають діяння (злочини і проступки), пов'язані з незаконним виробництвом та поширенням контрафактної продукції.

У сучасних умовах формування постіндустріального суспільства інтелектуально-творча діяльність стає одним із головних чинників суспільного розвитку. Правова охорона інтелектуальної власності зумовлена не тільки приватними інтересами авторів та правовласників, але не меншою мірою громадськими та державними інтересами. У зв'язку з цим поряд із приватноправовими методами, в області охорони інтелектуальної власності застосовуються і методи публічно-правового характеру.

Дедалі більш очевидним стає те, що у відриві від норм інших галузей цивільно-правові механізми не в змозі забезпечити необхідну правову

основу для вирішення різноманітних проблем у сфері інтелектуальної власності. Про актуальність застосування заходів публічно-правового характеру неодноразово висловлювалися фахівці в області охорони інтелектуальної власності [5].

На основі вищесказаного вважаємо, що на поточному етапі соціального розвитку повноцінну охорону інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав неможливо уявити без адміністративного переслідування винних осіб та застосування до них методів правового впливу, які сформульовані в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП).

Таким чином, незважаючи на те, що, як зазначалося вище, питання захисту інтелектуальної власності в основному регулюються нормами вітчизняного цивільного законодавства, введення заходів адміністративної відповідальності диктується кількома моментами, а саме:

– у сфері захисту інтелектуальної власності, як у жодній іншій сфері, досить чітко присутні публічно-правові інтереси. Наприклад, втрата авторства на певний винахід може спричинити значні негативні наслідки, що зачіпають інтереси не тільки окремої особи, а й усього суспільства та держави;

– сучасний період характеризується істотно збільшеним впливом результатів інтелектуальної діяльності на різні сфери сучасного суспільного життя (духовну, культурну, освітню, наукову, політичну, економічну, господарську тощо). Крім того, аналізовані феномени є надзвичайно важливими факторами інтеграції нашої держави в різноманітні міжнародні процеси.

По суті, адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності є відповідною реакцією держави на шкоду, заподіяну адміністративним правопорушенням у сфері інтелектуальної власності суспільству та окремим індивідам. Також можна сказати, що це державна оцінка порушенням відповідним юридичним нормам, які захищаються адміністративно-правовими санкціями.

Загальна адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, в тому числі авторські і суміжні права встановлена в ст. 51-2 КУпАП. Крім того, ст.ст. 164-6, 164-7 та 164-9 КУпАП передбачають адміністративну відповідальність за порушення прав на демонстрування та поширення аудіовізуальних творів чи фонограм, які відповідно до цивільного законодавства також належать до об'єктів інтелектуального права. Таким чином,

чинне законодавство дозволяє вести мову про адміністративну відповідальність в області законодавства про інтелектуальну власність [6].

Як відомо, КУпАП не містить законодавчого визначення адміністративної відповідальності. Була відсутня ця дефініція і в радянський період розвитку законодавства про адміністративні правопорушення. Таким чином, усі дефініції адміністративної відповідальності мають дослідницький характер. При цьому наука адміністративного права виробила значне число доктринальних визначень аналізованого правового інституту.

Юридична енциклопедія у статті «Адміністративна відповідальність» обмежилась із цього приводу лише констатацією того, що адміністративна відповідальність - це вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення [7].

У вітчизняній науці поняття адміністративної відповідальності сформульовано В. Колпаковим: «адміністративна відповідальність - це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником».

Л. Коваль, Ю. Битяк та В. Зуй під адміністративною відповідальністю розуміють «застосування до правопорушника заходів примусу». Як зазначає Є. Додін, «адміністративна відповідальність - це визначення обмежень майнових, а також особистих благ і інтересів за здійснення адміністративних правопорушень». І. Голосніченко вказує, що під адміністративною відповідальністю як видом юридичної відповідальності варто розуміти сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до суб'єкта проступку адміністративних стягнень [8].

Близькі за змістом визначення сформульовані і багатьом іншими фахівцями в галузі адміністративного права, зокрема, Л. Коваль вважає, що адміністративна відповідальність - це застосування до порушників загальнообов'язкових правил, що діють у сфері управління та інших сферах адміністративних стягнень [9].

Таким чином, з вищезазначеного можна зробити висновок, що адміністративна відповідальність - це багатогранне явище, яке, з одного боку, є мірою впливу, що застосовується державою щодо осіб, які вчинили адміністративно-правовий делікт, а з іншого - це здатність правопорушника зазнавати негативних наслідків за скоєне ним правопорушення.

При цьому не в одному з наведених вище визначень, адміністративна відповідальність не розглядається як спосіб захисту порушених прав та законних інтересів. Разом із тим адміністративну відповідальність, яка застосовується державою як міра впливу на суспільні відносини, на нашу думку, варто розглядати як спосіб захисту прав.

Аргументуючи вищезазначену позицію, звернемося до теорії права і розглянемо поняття «захист прав». Ю. Шишка розглядає захист права як використання передбачених законом можливостей (інструментів) для поновлення свого порушеного, визнання невизнаного чи присудження оспорюваного права [10].

На думку А. Якими, за допомогою такого захисту досягається відновлення порушених майнових або особистих немайнових прав, а також охоронюваних законом інтересів, попередження та припинення дій, які порушують або здатні порушити права й інтереси осіб [11].

Є. Білозьоров зазначає, що захист прав передбачає можливість безпосереднього звернення до держави за захистом свого юридичного права, в тому числі, і використання міжнародного захисту конвенційних прав і свобод людини [12].

В Академічному тлумачному словнику української мови зазначається, що захищати - це «обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій» [13].

З цієї позиції «захист» слід розглядати як «активну» форму «охорони» прав. Отже, захист - це дії, спрямовані на убезпечення охоронюваного об'єкта від конкретної загрози.

Таким чином, на нашу думку, ще однією ознакою адміністративної відповідальності варто виділити таку: адміністративна відповідальність є способом правового захисту порушених прав та законних інтересів громадян, інших благ, що охороняються державою. Відокремлення цієї ознаки має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення для захисту інтелектуальних прав.

Справа в тому, що існують думки серед наукового товариства, відповідно до яких звернення до правоохоронних органів із проханням про притягнення винних до адміністративної відповідальності не є ефективним заходом через «недосконалість державної діяльності у цій сфері» [14]. Разом із тим, варто зауважити, що адміністративна відповідальність має низку переваг порівняно з іншими способами захисту прав, зокрема цивільно-правовими та кримінально-правовими.

До числа таких переваг належать:

- оперативність та порівняна простота процесуальної форми;

- застосування органами юрисдикції активних заходів, спрямованих на припинення адміністративного правопорушення, доведення та притягнення винних до адміністративної відповідальності (на відміну від цивільно-процесуального порядку захисту прав, коли тягар доведення вини відповідача лягає на позивача);

- можливість використання результатів заходів адміністративного примусу, що були задокументовані в установленому порядку, як доказів для подальшого розгляду та захисту інтелектуальних прав у цивільно-правовому порядку.

Запропонований перелік переваг адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності не є вичерпним. Залежно від конкретних дослідницьких завдань він може бути доповнений й іншими критеріями, тим самим більш детально розкриваючи сутність цього виду адміністративної відповідальності.

Зазначимо, що перераховані переваги адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності тотожні і щодо адміністративної відповідальності за порушення в інших сферах суспільних відносин. Доктринальне (а згодом, можливо, і законодавче) відокремлення захисної функції адміністративної відповідальності як її самостійної ознаки, на наш погляд, сприятиме сприйняттю учасниками публічно-правових відносин адміністративної відповідальності не просто як сукупності дій державних органів із метою призначення адміністративного стягнення, а як способу захисту порушених прав.

Варто зазначити, що ст. 51 Закону України «Про авторські і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-XII законодавець врегулював можливість захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав адміністративним законодавством на одному рівні з кримінальним та цивільним [15].

На нашу думку, дискусія щодо поняття та змісту адміністративної відповідальності за порушення інтелектуальних прав, безумовно, має бути продовжена. У зв'язку з цим варто погодитися з твердженням В. Денисенко: «Адміністративна відповідальність як соціально-правовий феномен, що динамічно розвивається, ще довго буде в центрі уваги дослідників. Принаймні, про себе не можу сказати, що можу дати відповідь на питання,

що таке адміністративна відповідальність, яка б задовольнила всіх» [16].

На підтвердження продовження такої дискусії варто звернути увагу на те, що в проблемі незаконного використання результатів інтелектуальної діяльності, крім правовласників та правопорушників, є й третя сторона - кінцевий споживач. У зв'язку з цим ринок підроблених товарів умовно можна поділити на два складники:

– контрафактна продукція, максимально наближена до оригіналу, випуск та виробництво якої спрямовані на свідомий обман споживачів;

– явні підробки, свідомо придбані споживачами.

В останньому випадку мотиви споживача можуть бути зумовлені ціновим фактором, коли той не бажає переплачувати за оригінальний бренд і віддає перевагу більш дешевому аналогу або статусним фактором, коли, наприклад, торгова марка символізує приналежність людини до тієї чи іншої соціальної групи тощо.

Чинне українське законодавство, на відміну від законодавств низки європейських країн (Італійської Республіки, Французької Республіки), не передбачає адміністративної відповідальності за придбання свідомо контрафактної продукції, а також його зберігання та перевезення без мети збуту чи отримання прибутку.

Проте, на нашу думку, якщо внести низку змін до КУпАП, якими імплементувати такий захід адміністративно-правового впливу, навряд чи можна вирішити проблему купівлі-продажу контрафактної продукції, і тим самим зменшити число правопорушень у сфері інтелектуальної власності на території України, принаймні, на цей момент.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що за допомогою адміністративної відповідальності здійснюється як захист суспільних відносин в області інтелектуальної власності, яка полягає в застосуванні адміністративних заходів покарання до винних осіб, так і охорона цих прав, що полягає в попередженні правопорушень за допомогою правових норм, які забороняють вчинення протиправних діянь.

Крім того, елемент охорони присутній і в процесі застосування заходів адміністративної відповідальності, оскільки призначення адміністративного покарання передбачає відмову від повторного вчинення правопорушення, а також утримання від вчинення протиправних діянь іншими особами.

Відсутність законодавчого визначення поняття адміністративної відповідальності, в тому числі за порушення прав на об'єкти інтелектуаль-

ної власності, фактично може відбиватися на неправильному розумінні цієї правової категорії. На нашу думку, під адміністративною відповідальністю за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності варто розуміти один із способів правового захисту інтелектуальних прав, що полягає в застосуванні в установленому порядку уповноваженими державними органами передбачених законодавством адміністративних стягнень за вчинення адміністративних правопорушень, що посягають на інтелектуальні права, з метою запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так й іншими особами.

Література

1. Статус Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 15.04.2002 року № 995_a88. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a88#Text (дата звернення: 27.11.2020).

2. Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19> (дата звернення: 14.11.2020).

3. Цибульов П. Міжнародні договори України з питань інтелектуальної власності. Інститут інтелектуальної власності і права. Київ, 2005. 405 с.

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 25.11.2020).

5. Лазебний В. Основи інтелектуальної власності та її захисту. Київ : Ліра-К, 2011. 150 с.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-Х. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.11.2020).

7. Шемшученко Ю. Юридична енциклопедія. Київ, Укрент. 1998. С. 48.

8. Колпаков В. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право). Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

9. Бородін І. Адміністративна відповідальність. Київ : Персонал, 2011. 136 с.

10. Шишка Ю. Захист прав і свобод людини в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2014. № 1(10). С. 101-105.

11. Якима А. Правова природа відновлення становища, яке існувало до порушення права, у цивільному праві України. *Проблеми цивільного*

та підприємницького права в Україні. 2016. № 1 (48). С. 204-207.

12. Білозьоров Є. Теорія держави та права. Київ : Освіта України, 2017. 320 с.

13. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Webmezha. URL: <http://sum.in.ua/s/zakhyshhaty> (дата звернення: 30.11.2020).

14. Обуцак О. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. № 7 (36). С. 75-85.

15. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 15.11.2020).

16. Денисенко В. Административная ответственность сквозь призму философско-правовых воззрений. *Актуальные вопросы публичного права*. 2012. № 7. С. 3-18.

*Миколенко О. М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*